

Weimaraner, Duitse Staande en Vizsla. Oorsprong en ontstaan van hun gedrag.

Tekst: Elian Hattinga van 't Sant

Vanaf de late middeleeuwen werden staande honden gebruikt om 'aan te wijzen' waar het wild zich schuilhield. Toch zijn de Weimaraner, Duitse Staande en de Hongaarse Vizsla rassen die pas in de laatste helft van de 19^e eeuw vorm hebben gekregen. Recent genetisch onderzoek heeft bovendien uitgewezen dat ze minder verwant aan elkaar zijn dan je op grond van hun uiterlijk zou verwachten.

Patrijs

Het gedrag van staande honden valt alleen te begrijpen vanuit het gedrag van het wild waarop ze vooral hielpen jagen: patrijzen, kwartels en ruigpoothoenders, waaronder de korhoen en de fameuze Britse *red grouse* (Schots sneeuwhoen). Deze grondvogels houden zich schuil tussen gewassen, op braakliggende velden, in ruige perceelranden, hoogveengebieden, heide en graslanden. Ze vluchten vooral lopend door de dekking en vliegen pas op het allerlaatste moment op. Liefst drukken ze zich en blijven ze doodstil zitten wanneer ze gevaar bespeuren. Dat kunnen ze zich permitteren, omdat ze een goede schutkleur hebben en heel weinig lucht afgeven, zodat hun natuurlijke vijanden ze gemakkelijk voorbijlopen.

Voor jagers zonder hond zijn patrijzen, kwartels en ruigpoothoenders moeilijk te bejagen omdat ze veel sneller lopen dan mensen en dus gemakkelijk ongezien kunnen weggelopen. Je kunt gemakkelijk kilometers door ruige of halfhoge begroeiing lopen zonder een patrijs te zien, tenzij je er per ongeluk bijna bovenop trapt. Zonder hond is de jacht op patrijzen dus weinig lucratief.

Adel

In de Middeleeuwen claimden de koning en de adel het privilege van de jacht. Men jaagde vooral voor de sport en niet zozeer voor het voedsel. Men genoot van het spektakel en de schoonheid van het jagen. Patrijzen, zoals de meeste vogels, werden door de elite bejaagd met haviken en valken. Men gebruikte daar geen staande honden bij, maar - naar hun vermeende land van herkomst Spanje genoemde - *espagneuls*: drukke hondjes die kris-kras voor de jagers uit rondhouden om te zorgen dat de patrijzen op zouden vliegen. Deze *espagneuls* zag men daarbij soms als een noodzakelijk kwaad. Ze waren bijzonder aanhankelijk, maar golden door hun luidruchtigheid en 'ongemanierdheid' als de minst edele jachthonden.

De oudste traktaten waarin voor het eerst echt staande honden uitvoerig beschreven worden, komen uit Spanje en dateren uit de 16^e eeuw. Er was daar een gewoonte ontstaan om patrijzen en kwartels op de grond te schieten met een kruisboog.

Dichtbij

Dat betekende dat men erg dichtbij moest komen om de patrijzen te kunnen schieten. Om de patrijzen tussen de begroeiing op te sporen werden honden ingezet die een bijzonder goede neus hadden en een natuurlijke neiging hadden om wild niet achterna te zitten, maar te besluipen. Het moesten bovendien honden zijn die zelf konden leren wat de kritische afstand was tot de patrijzen: dichtbij genoeg, maar niet zo dichtbij dat ze opvlogen. Welke afstand dat is, kan namelijk verschillend zijn en bedraagt soms maar een of twee meter.

Ook voor een andere vangmethode, met netten, moesten de honden lang genoeg de patrijzen aan de grond genageld houden om de jagers in staat te stellen vanaf de tegengestelde kant tot heel dichtbij te naderen en het net over de vogels – en soms ook de hond - heen te gooien.

Ook moesten de honden bijzonder gehoorzaam zijn. Ze moesten op minimale stemcommando's, fluitsignalen en vooral handgebaren reageren, om de vogels niet voortijdig te verstoren zodat ze buiten bereik van de jagers zouden vliegen.

Hoge neus

Belangrijk was dat de hond met een 'hoge neus' op de wind jaagde en niet met zijn neus aan de grond op het loopspoor, zoals meutehonden dat doen. Het risico was dan te groot dat de hond te ver zou doorlopen en de vogels voortijdig zouden opvliegen. Daarom moesten staande honden ook, in tegenstelling tot meutehonden, stil jagen en vooral niet blaffen.

De geur van het wild wordt door de wind verspreid in een trechtersvorm. Door de hond in te zetten tegen de wind in, gaat een hond die met hoge neus jaagt vanzelf zigzaggend het terrein doorkruisen (revieren) om de geur van het wild op te kunnen vangen. Krijgt hij de geur in zijn neus dan gaat hij steeds kleinere slagen maken om zo bij de punt van de trechter te komen: het punt waar de patrijs zich schuilhoudt. Hierdoor wijst de neus van de hond precies in de richting van de patrijs, zodat hij deze als het ware aanwijst. De ervaren jager kon aan de stand van de kop – meer naar beneden of meer vooruit – aflezen hoe ver weg de vogels van de hond zaten.

Kruisen

Staande honden verkreeg men door verschillende bestaande (jacht)hondentypes die over een aantal gewenste eigenschappen beschikten met elkaar te kruisen. Er bestonden in de Middeleeuwen al honden die uit meutehonden waren geselecteerd om bij een voorverkenning voor de meutejacht aangeliend de legers en verblijfplaatsen van bepaalde wildsoorten op te sporen. Deze specialisten, in de bronnen vaak aangeduid als *limiers* of *lymers*, blaften niet als ze wild roken en speurden met een hoge neus.

Aan het uithoudingsvermogen en de snelheid van de hond werden echter ook eisen gesteld. De hond moest onvermoeibaar voor de jagers uit door ruig terrein heen en weer rennen. Men verkoos daarom middelgrote, niet al te zwaar gebouwde honden met veel jachtpassie. Sommigen gaven ook de voorkeur aan (gedeeltelijk) witte honden, omdat die goed opvielen. Om deze redenen werden ook allerlei honden met bijvoorbeeld een bepaalde bouw of kleur ingekruist.

Uitvergroot

De Coppingers (2001) hebben er op gewezen dat bij hondenrassen door functionele selectie sommige onderdelen van de normale jachtsequentie – *orient> eye>stalk>chase>grab-bite> kill-bite>consume* – zijn 'uitvergroot', waardoor een bepaald onderdeel buitenproportioneel wordt vertoond, terwijl andere onderdelen soms juist weer niet of minder duidelijk aanwezig zijn in het jachtgedrag van bepaalde hondenrassen. Door te selecteren op de neiging van sommige honden om het wild te besluipen (*eye-stalk*) en niet gelijk achterna te rennen (*chase*)

verkreëg men staande honden die automatisch overgingen tot sluipen als ze wild roken en daar op een zeker moment even in bleven hangen, waardoor ze minder snel overgingen tot de volgende stap: het wild achterna rennen of met een muizensprong trachten te vangen.

Haakbus

In de 16^e eeuw begon men ook af en toe te jagen met haakbussen, een primitief soort geweren, waarvan het bereik niet groot was en waarmee men niet snel achter elkaar schoten af kon vuren. Aanvankelijk schoot men in de 16^e eeuw de patrijzen met de haakbus nog terwijl ze op de grond zaten, maar al snel werd het de sport om ze te schieten nadat ze waren opgevlogen. Dat vereiste meer van de schietkunst van de jager, maar wat minder van de gehoorzaamheid van de honden; reden dat Alonzo Martinez de Espinar in 1644 klaagde dat de staande honden niet meer zo goed waren als vroeger; niemand nam meer de moeite om de honden fatsoenlijk te trainen.

Gemengde gevoelens

Koningen en machtige adellijke heren keken met gemengde gevoelens naar deze vorm van jacht met staande honden. De jacht was bij uitstek een middel om hun rijkdom en verfijnde levenswijze te laten zien. De *par force* jacht waarbij grote aantallen meutehonden en hazewinden groot - en soms gevaarlijk - wild achtervolgden, genoot dan ook veel meer aanzien. Je moest immers rijk zijn om zoveel honden te kunnen houden en eten te geven. Bovendien kon je je onverschrokkenheid laten zien doordat een uitgeput wild zwijn of edelhert met een lange dolk in het hart gedood moest worden.

De kleinschaligere jacht op grondvogels met het geweer gebeurde met veel minder uiterlijk vertoon en vergde natuurlijk ook geen moed van de jager. Het was echt jacht voor de 'pot'. Daarmee was het in de ogen van de elite een wat minderwaardige jacht. Als je rijk genoeg was, dan hoefde je immers niet te jagen om allemaal lekker eten op tafel te krijgen.

Smakelijk

Aan de andere kant golden patrijzen, kwartels en ruigpoothoenders als bijzonder smakelijk en waren ze bij iedereen - ook de elite zelf - bijzonder geliefd. Dat had voor de vorsten en de adel de vervelende bijkomstigheid dat - toen jagen met een geweer dit in toenemende gemakkelijker maakte - Jan en alleman, legaal en illegaal, op ze ging jagen en er steeds minder overschoot. Leden van de Pruisische landadel namen daarom in de 18^e eeuw speciale maatregelen om te voorkomen dat verdwaalde honden door eenvoudige lui gebruikt konden worden om te stropen. Ze leerden hun staande honden alleen te gehoorzamen op Franse commando's.

De meeste vorsten gingen rigoureuzer te werk. Er werden vanaf de 17^e eeuw steeds meer verordeningen uitgevaardigd om paal en perk aan te stellen aan het jagen met staande honden. Wie betrapt werd op illegaal jagen kreeg strenge boetes en jachthonden werden in beslag genomen, gedood of er werd een pees in hun achterpoot doorgesneden, zodat ze niet meer hard konden rennen. Zelfs de minder aanzienlijke adel werden allerlei beperkingen opgelegd. Ook werden ze soms verplicht hun staande honden overal aangelijnd houden.

Hierdoor werd met wisselend succes getracht het jagen met speciaal gefokte en getrainde staande honden minder aantrekkelijk te maken.

Revoluties

De 19^e eeuw bracht op grote delen van het continent hier verandering in. De Franse Revolutie (1789) en de revoluties die in 1848 in grote delen van Europa plaatsvonden, zorgden voor grondige herzieningen van het jachtrecht, waardoor het recht om te jagen niet meer exclusief door de adel kon worden geclaimd. Hiermee kwam de jacht en ook de jachthondenfokkerij ook officieel binnen het bereik van de ‘gewone’ landbezitter en de burger, al bleef het jagen vooral weggelegd voor de meer welgestelden onder hen.

Daarnaast werd door enkele uitvindingen en technische verbeteringen de schootsafstand van het geweer enorm verbeterd en werd het ook mogelijk om veel sneller achter elkaar te schieten. Dit gaf de jacht met staande honden, vooral in gebieden met uitgestrekte akkers en ruige heide- en graslanden met veel grondvogels, een flinke impuls.

Variëteiten

In de 19^e eeuw waren er in Duitsland en Hongarije, net als elders in Europa, dan ook overal staande honden te vinden die alleen globaal op elkaar leken. Hun vachtsoort en -lengte, hun vachtkleur, hun bouw en de lengte van hun oren konden nogal verschillen. Er waren allerlei lokale variëteiten. Aangezien de Europese adel elkaar regelmatig honden als relatiegeschenk cadeau deed, bevonden zich er ook allerlei (afstammelingen van) uit het buitenland afkomstige staande honden onder, zoals de in Engeland populaire pointers en setters.

De snelheid waarmee de honden naar wild zochten kon ook verschillen. Bij het fokken hield men bijvoorbeeld rekening met de aard van het terrein. Bepalend kon ook zijn of de honden gefokt waren door een elite die uitsluitend te paard jaagde of door lieden die – vaak voor hun plezier - te voet jaagden; iets dat een populaire manier was om van de natuur te genieten.

Nationalisme

Toen eind 19^e eeuw rasstandaarden werden opgesteld om honden op schoonheidstentoonstellingen beter op uiterlijk te kunnen vergelijken, werd uniformiteit van uiterlijk ineens belangrijk. Onder invloed van het nationalisme ging men in ieder land op zoek naar ‘nationale’ vertegenwoordigers van een bepaald soort honden, zoals de staande honden. Deze werden vervolgens op basis van vachttype verdeeld in aparte rassen. Zo werden er rond 1880 aparte rasstandaarden opgesteld voor de Duitse Staande Korthaar, Draadhaar en Langhaar. Deze rassen werden bewust gecreëerd, door in de beginfase honden van een bepaald type te kruisen of soms een heel andere type hond in te kruisen, om vervolgens – als men tevreden was over het resultaat – door middel van inteelt of lijnteelt het ideaal bevonden uiterlijk vast te leggen. Zo werden bijvoorbeeld vijf verschillende types langharige staande honden gecombineerd tot de Duitse Staande Langhaar. Bij alle staande honden werden daarbij de jachteigenschappen niet uit het oog verloren. Men fokte primair voor jagers. Soms kwamen uit de kruisingen weer bepaalde types die - om functionele redenen of vanwege een bepaald afwijkend, fraai bevonden uiterlijk - weer uitgroeiden tot een apart ras.

Grijs

Iets dergelijks leek bij de Weimaraner het geval. De grijze kleur van de Weimaraner dankt deze hond aan een strenge selectie op vachtkleur. Deze is namelijk een gevolg van een recessief verervend ‘delute-gen’, waarbij een bruine kleur ‘verwatert’ tot grijs.

Er is wel verondersteld dat Weimaraners een kleurvariant zijn van de Duitse Staande Korthaar, aangezien ze tussen 1898 en 1922 in hetzelfde stamboek werden ingeschreven. Recente vergelijkingen van het uitsluitend via de moeder verervende mitochondriaal DNA en het via de vader verervende Y chromosoom van een aantal langharige en kortharige Weimaraners met 27 andere rassen wees echter uit dat Weimaraners via de vrouwelijke lijn niet of nauwelijks verwant zijn met de Duitse Staande Korthaar en Draadhaar, evenmin als met de wel eens veronderstelde Engelse Pointer, maar wel met de Schnauzer. In de mannelijke lijn blijken Weimaraners gemeenschappelijke voorvaders te hebben met de Kuvacz, Schnauzer, Riesenschnauzer, Schapendoes, Airedale Terriër, Grote Munsterlander, Dwergpoedel, Barzoi and Sloughi.

“Mannscharf”

Deze wat onverwachte verwantschap met rassen die niet allemaal bekend staan als zachtaardige jachthonden, verklaart wellicht waarom de Oostenrijker Ludwig von Merey von Kapos Mere (1871-1938), - die onder het pseudoniem Hegendorf boeken over jachthonden schreef - van mening was dat de langhaar Weimaraner bijzonder geschikt was om samen met jachttopzieners stroperij te bestrijden. Je had daar honden voor nodig die hun mannetje stonden: het was bepaald geen ongevaarlijk werk.

Hegendorf wist vooraanstaande Duitse en Oostenrijkse fokkers én jachttopzieners te overtuigen. In ieder geval kwam in de rasstandaard van de Weimaraner te staan dat deze “mannscharf” moest zijn en bovendien geschikt moest zijn om roofwild zoals vossen te bejagen. Weimaraners werden vervolgens jarenlang onderworpen aan een ‘*Wesentest*’ waarbij hond en eigenaar ‘bedreigd’ werden door een man met stok. Een goede Weimaraner werd dan geacht zijn baas te verdedigen.

William Wegman

Pas na 1990 werd getracht wat aan het ‘scherpe’ imago van de Weimaraner te veranderen: “mannscharf” en “raubwild” verdween uit de FCI rasstandaard. De Weimaraner moest een goede waakhond zijn; echter zonder enige vorm van agressiviteit. En hij moest alleen bereid zijn wild en “andere prooi” te pakken. In 2001 werd ook de *Wesentest* veranderd. De dreigtest is vervangen door een insluitingstest, waarbij de hond moet laten zien dat hij niet bang en ook niet agressief tegen mensen is.

Dit laatste is niet geheel onbelangrijk aangezien de Weimaraner tegenwoordig steeds meer alleen als leuke huishond wordt gehouden. Bovendien heeft het ras, dankzij de wereldberoemde foto’s en video’s die William Wegman van zijn vaak als mens verklede Weimaraners maakte, juist een bijzonder zachtaardig, rustig en melancholiek imago gekregen.

Opstand

Daarmee lijkt de Weimaraner zich weer enigszins terug te bewegen naar de wél nauw aan de zachteardige Setter en Pointer verwante Duitse Staande Korthaar en Langhaar, waarmee wellicht ook de zachtmoedige Vizsla is verwant.

De genetische herkomst van de Vizsla is vooralsnog namelijk in nevelen gehuld. Het ras werd na de neergeslagen opstand tegen de Sovjets in 1956 - waarbij zowel talloze honden als afstammingsregisters verloren gingen - gereconstrueerd met behulp van op staande honden gelijkende lokale honden van onbekende herkomst. Behalve een goed gelijkend uiterlijk werd daarbij ook gelet op een bijzonder goede 'neus'.

Jacht

Bij de opbouw van nationale staande rassen, zoals de Weimaraner, de Vizsla en de Duitse Staande, was dus steeds niet alleen het uiterlijk van een staande hond, maar ook bruikbaarheid voor de jacht met staande honden een criterium. Daardoor slaagde men erin honden te fokken die ook daadwerkelijk in veel opzichten voldeden aan de eigenschappen die in oude traktaten werden genoemd, zodat het leek of ze rechtstreeks van de daar genoemde honden afstamden.

Aangezien de jacht de laatste decennia steeds minder belangrijk aan het worden is, zijn er op internationaal en nationaal niveau echter nogal wat verschillen tussen lijnen ontstaan op het gebied van zachteardigheid, neusgebruik en aanleg om voor te staan. Het is dan ook belangrijk voor kopers om zich goed te verdiepen in de prioriteiten en gebruiksdoelen die fokkers voor ogen hebben.

Wetenschappelijke literatuur:

Coppinger, R. & Coppinger, L. (2001) *Dogs. A Startling Understanding of Canine Origin, Behavior & Evolution*. New York: Scribner.

Kropatsch R., Streitberger K., Schulte-Middelmann T., Dekomien G. & Epplen J.T. (2011). On ancestors of dog breeds with focus on Weimaraner hunting dogs, *Journal of Animal Breeding and Genetics* 28, 1, 64-72

Voor de fotos' en video's van William Wegman:

http://wegmanworld.typepad.com/wegman_world/dogs/



© Elian Hattinga van 't Sant / Hondenmanieren 9 - 2014







